

RAZGLEDI

INDUSTRIALIZACIJA, URBANIZACIJA IN ETNOLOŠKI VIDIK

Slavko Kremenšek

Tehtne spremembe v strukturi prebivalstva in vse tesnejše zveze med podeželjem in mesti zadevajo neposredno v strokovno prizadevanje etnologov. Medtem ko je konec preteklega stoletja živelo na Slovenskem še tri četrtine ljudi od kmečkega oziroma gozdarskega dela, se je do danes njihovo število zmanjšalo na slabo tretjino.¹ Seveda nas nemalo zanima, do kakšnih ugotovitev sta ob tem procesu prišla naša etnološka teorija in praksa. Ker se je razdobje resničnega znanstvenega raziskovanja na etnološkem področju pričelo prav tako proti menjavi stoletij,² je pričakovati dokaj jasne obrise v razmerju med etnološko stroko in zgodovinskim razvojnim procesom. Z navedenim spreminjanjem v socialni strukturi so namreč nujno nastajala nova vprašanja; ob tem, kako se jih etnologija loteva in jih rešuje pa se je porajala in se še rojeva odločitev, ali bo etnologija družbeno aktualna in s sodobnim življenjem neposredno povezana disciplina, ali pa so nadaljnjemu nastajanju predmeta v resnici ure štete. Ta odločitev je za etnologijo nedvomno bistvenega pomena. Pričujoči sestavek naj bi v poglavitnih potezah prikazal, kako se lotevajo te problematike pri nas in drugod, ko začenjajo v etnologiji raziskovati tudi sodobno življenje mestnih in industrijskih naselij.

V skladu z zastavljeno nalogo se velja ustaviti že pri prvem slovenskem »vodu v narodopisje«,³ pri **Murkovem** poročilu o češkoslovanski narodopisni razstavi v Pragi.⁴ Murko navaja, da niso bili organizatorji razstave edini v tem, kaj naj bi razstavili. Nekateri so mislili več ali manj le »na l j u d s t v o po vaseh, potem tudi na obrtnike in delavce po trgih in manjših mestih . . .«. Pri tem Murko upravičeno meni: »Vendar kje so tukaj meje . . .?«⁵ Zato so se uveljavljala mnenja, naj bi bil predstavljen »ves narod do najvišjih aristokratskih slojev . . .«, to so sprejeli tako, da bi »ljudopisu« dodali še kulturnozgodovinske oddelke. Toda » . . . socialdemokračski delavci so zakrivali, da delavski stan ni bil predstavljen, ka-

¹ Prim.: Gospodarska struktura prebivalstva po predhodnih rezultatih popisa prebivalstva z dne 31. marca 1953. Ljubljana 1954, str. 4; Statistički godišnjak SFRJ, XI (1964). Beograd 1964, str. 352.

² Vilko Novak, Slovenska ljudska kultura. Ljubljana 1960, str. 8.

³ France Kotnik, Pregled slovenskega narodopisja, Narodopisje Slovencev I, Ljubljana 1944, str. 35.

⁴ Matija Murko, Narodopisna razstava češkoslovanska v Pragi l. 1895. Letopis Matice Slovenske 1896, str. 75—137.

⁵ N. d., str. 82.

kor se je nameravalo. Odstopili so, ker se jim ni moglo dovoliti, da precej rdeče nabarvajo statistiko dohodkov tovarnarjev in svojih plač». ⁶ Žal nam ob taki trditvi Murko ne pove, v čem naj bi bila med drugim vsebina kulturnozgodovinskega prikaza proletariata, če bi črtali statistično podobo njegovega materialnega položaja. Sicer pa je bil koncept razstave ob različnih mnenjih »nekaj srednjega in zares primerne ga: jedro razstavi je ostal ljudopis . . .«. ⁷ V razdelku Murkovega spisa, kjer navaja nauke za Slovence, nedvomno tudi zaradi tedanje slovenske socialne strukture ni besede o proučevanju delavskega razreda ali o etnologiji mest.

V sistematičnem teoretičnem tekstu Rajka **Ložarja** v prvem zvezku Narodopisja Slovencev ⁸, napisanem skoraj petdeset let pozneje, je pravi predmet narodopisja prvotno kulturno stanje, za katerega so zlasti značilni predpismenskost, prazgodovinski značaj, iracionalno oblikovanje in ustvarjanje, tipično mišljenje ter smotrnost vsega snovnega in duhovnega dela. Področje etnološkega proučevanja je tako po njegovem omejeno na tisto stopnjo, »ko neko ljudstvo še ni postalo narod, recimo visoki narod, oziroma ko v okviru tega visokega naroda še vedno hrani na sebi vse znake prvotnega naroda — ljudstva, čeprav se že vse naokoli razširja visoka kultura, sledeča iz racionalno-duhovnega ustvarjanja . . .«. ⁹

Ko je Ložar iskal oslombe v »objektivnih filozofskih kriterijih«, je predmet narodopisnega proučevanja kvalitativno opredelil. Občestvo in tradicija sta postali dve najvažnejši postavki njegovega narodopisnega slovarja. Etnološko-etnografsko slojeslovje Wilhelma Schmidta je pritegnil kot shematsko dopolnilo svojega opredeljevanja. Ob delitvi visokokulturnih ljudstev na tri kulturne plasti sta spodnja in nekoliko tudi srednja plast všteti v interesno območje Ložarjevega narodopisja. Družina, plemo in posamezni, s prazgodovinskim obdobjem povezani družbeni sloji, so označeni za narodopisno zanimive socialne enote. Ne spadajo pa v okvir narodopisne obravnave prebivalci mest in velemest, čeprav bi to želeli nekateri moderni etnografi. »Prebivalstvo mest in velemest«, tako meni Ložar, »ni organično nastala tvorba, temveč je čista masa, ki je produkt mehanično-civilizatoričnih zakonov modernega življenja«. To ni »ljudstvo«, ki bi zanimalo narodopisje, temveč »element, ki spada docela v področje sociologije in socialne etnografije«. ¹⁰ Kaj si predstavlja pod to zadnjo disciplino, nam Ložar ne pove.

Ob spremenjenih družbenih pogojih je leta 1948 prvič izšel novi »časnopis za etnografijo in folkloro«, Slovenski etnograf. V novo razdobje razvoja slovenske etnografije mu je urednik Boris **Orel** napisal kratek uvod. Ugotovil je nezadovoljiv razvoj etnografije in folkloristike v pretek-

⁶ N. d., str. 83.

⁷ Prav tam.

⁸ Rajko Ložar, Narodopisje, njegovo bistvo, naloge in pomen. Narodopisje Slovencev I, Ljubljana 1944, str. 7—22.

⁹ N. d., str. 9.

¹⁰ N. d., str. 12.

losti in zato mnogostransko zaostalost, ki jo more sčasoma odstraniti predvsem sistematično zbiranje gradiva, ki se nanaša na pretekle in sedanje oblike ljudskega življenja. Vestno zbrano gradivo bo tako pokazalo »verno sliko ljudskega življenja na podeželju v letih po narodnoosvobodilni vojni in pred preobrazbo naše vasi v okviru socialistične izgraditve naše domovine.«

V tem programskem tekstu si velja poleg zavzemanja za novo metodološko usmeritev podčrtati navajanje k obravnavi tudi sodobnejših problemov, tudi sedanjih oblik ljudskega življenja. Pojem ljudskega življenja in ljudske kulture pa je očitno tudi tukaj ostal omejen le na vaško življenje, pri čemer je kajpak ostala tudi etnološka praksa. Le-ta je dajala slovenskemu narodopisju tudi zunaj etnoloških strokovnih okvirov videz vede, ki je npr. »zelo znamenita in koristna za temeljito poznavanje življenja našega kmečkega človeka«. ¹¹ Težej po razširitvi etnološkega zanimanja za življenjske in kulturne pojave, ki bi ne bili povezani s slovensko vasjo, ni bilo opaziti tudi pri drugih zavzemanjih za nove koncepte slovenske etnografije. Sergij **Vilfan** je zapisal realistično tezo, da je »predmet etnografije . . . vsakdanje življenje in delo, kakršno je res bilo«, vendar je ob nakazovanju delovnih perspektiv slovenskih etnografov videl le »zajetje realnega življenja naše vasi v zgodovini kot enotnega kompleksa«. ¹² O mestih in industrijskih središčih ni bilo govora.

V petem letniku Slovenskega etnografa pa je bil vendar natisnjen teoretični sestavek, ki je poleg novih teoretičnih načel vsaj deloma in posredno nakazoval tudi drugačne predmetne okvire. Marijana **Gušić** je namreč v svojem referatu z naslovom Naloge naše etnografije ¹³ opredeljevala etnografijo kot vedo, ki se ukvarja z zgodovinskim dogajanjem med širokimi ljudskimi sloji. Etnografija naj bi proučevala tiste brezimne množice, »ki ali še danes tvorijo ali pa so v prejšnjih obdobjih tvorile družbena občestva zunaj okvira historičnih narodov ali v okviru zgodovine sodobne kulture na ozemlju evropskih narodov, spodnjo socialno plast, družbeni razred podjarmljenih in izkoriščanih.« Njena naloga naj bi bila v ugotavljanju zgodovinskega dogajanja med nevidnimi, toda močnimi pokolenji delovnih ljudi in odkrivanju zakonitosti v tem dogajanju. V ta namen naj bi se tesno povezala z drugimi sorodnimi zgodovinskimi disciplinami, posebej še zgodovino in sociologijo. Vire za svoje proučevanje naj bi črpala na eni strani iz sodobnega življenja tistih družbenih kolektivov, ki so še danes na različnih stopnjah kulturnega razvoja, na drugi strani pa iz starejšega kulturnega inventarja, ohranjenega kot arheološko, historiografsko ali čisto etnografsko gradivo. Tako bi etnografija odkrivala »pravo, resnično življenje človeka kot družbenega bitja, ne glede na to, ali opazujemo človeško družbo na najvišji stopnji življenj-

¹¹ Stane Mikuž, Beseda o slovenskem narodopisju. Obzornik 1953, št. 7, str. 278.

¹² S(ergij) V(ilfan), Nova slovenska etnografija. Tovariš VII (1951), šte. 28, str. 443.

¹³ Slovenski etnograf V (1952), str. 7—13.

skih oblik ali v preseku določenih obdobij, usvojenih in ohranjenih med razvojem in vidnih v sedanosti. « Seznanjala naj bi z »življenjskimi odnošaji, v katerih se je razvijal prehod naših ljudstev iz preteklosti v sedanost in ki so rezultat dogajanja prejšnjih razvojnih obdobij. »

Za morebitno etnološko raziskovanje mestnih in industrijskih naselij vsekakor vzpodbudne misli iz navedenega sestavka pa izgublajo pomen ob knjigi Tumač izložene građe,¹⁴ ki je izšla nekaj let kasneje in kjer privede ista avtorica svojo tezo o »zbivanju u krugu pozadinskog puka« in »pokreta onih bezimnih pokoljenja« v skladu z mišljenjem prazgodovinarja Pittionija v tesno zvezo s prazgodovino. Po Pittioniju, tako pravi Marijana Gušić, sta namreč tako prazgodovina kot etnografija dve veji istega stebila kulturne zgodovine. Obe proučujeta kompleks predpismenskih kultur. Razlika je le v tem, da so viri prazgodovinske arheološke izkopanine, etnografski viri pa recentno građivo, ohranjeno do danes ali do nedavnega v živem ljudskem življenju. Razumljivo, da se nam ob navezovanju te tesne zveze vsiljuje vprašanje, zakaj ravno ta predpismenski in ta prazgodovinski »ljudskost«. Spričo izvajanj v navedenem članku si je težko razložiti, zakaj naj bi se etnografski problemi po vsej sili stikali prav s prazgodovino. Vprašamo se lahko le, komu bi tedaj pripadala obravnavna »podjarmljenih in izkoriščanih« v obdobju sužnjeposestniškega reda, v obdobju fevdalizma in kapitalizma. Ali delovni ljudje teh obdobij niso ničesar prispevali k sedanjemu stanju kot »rezultatu dogajanja prejšnjih razvojnih obdobij«?

Navedena vprašanja so v bistvu sad podobnih teoretičnih postavk, s kakršnimi smo se srečali že pri Rajku Ložarju. Razlika je le v tem, da prihaja Ložar do svojih spoznanj ob »objektivnih filozofskih kriterijih«, medtem ko Marijana Gušić ponuja navedeno razlago historično-materialističnega metodološkega izhodišča. Obe stališči pa imata z možnostjo, da bi iz določenega etnološkega aspekta obravnavali sodobno mestno življenje, kakor je videti, zelo malo skupnega.

Spričo novih etnoloških znanstvenih teorij v svetu je bilo tudi v slovenski etnologiji pričakovati korenitejših teoretičnih posegov. Deveti letnik Slovenskega etnografa je prinesel teoretičen spis Vilka Novaka¹⁵, ki je med drugim skušal razširiti tudi etnološke predmetne okvire. Pri tem se je oslonil predvsem na teoretične postavke švicarskega etnologa Richarda Weissa. Le-ta pa je, kar je za naš problem še posebej pomembno, z določeno opredelitvijo ljudske kulture tudi vključil najbolj sodobno, da, tudi velemestno problematiko v okvire etnologije. Ne da bi se spuščali v metodološke probleme tega vključevanja, vendar lahko ugotovimo, da je bilo s tem načeto v naši etnološki znanstveni teoriji vprašanje nekoliko drugačnih in širših predmetnih okvirov.

Med teoretičnimi izvajanjmi, objavljenimi v Slovenskem etnografu, je tudi tekst Branimirja Bratanića Regionalna ili nacionalna i opća etnolo-

¹⁴ Tumač izložene gradje, Etnografski muzej, Zagreb 1955.

¹⁵ Vilko Novak, O bistvu etnografije in njeni metodi. Slovenski etnograf IX (1956), str. 7—16.

gija¹⁶. Za naš problem so v tem sestavku zanimive vrstice, kjer je govor o »enostavnih, v sebi izenačenih, domačih, tradicionalnih, nepismenih kulturah, deloma še ohranjenih zlasti na vasi, ki predstavljajo prave temelje različnih narodnih kultur.« Tej kvaliteti tuja je po Brataničevem mnenju mestna civilizacija, enostransko razvita in unificirajoča, ki je kot taka pač kvalitativno različen pojav. Razlika med njima se baje ne da razložiti le sociološko niti le psihološko. Prvobitni vzrok njune različnosti je v sami kulturni osnovi. Ker se s civilizacijskimi pojavi ukvarjajo številne druge znanstvene discipline, se po mnenju Brataniča etnologija ukvarja s stariimi domačimi kulturami, z njihovimi odnosi ene nasproti drugi in do civilizacije vnesene od zunaj. Kolikor se v novejšem času ob socioloških in psiholoških vidikih uveljavlja tudi proučevanje sodobnega kulturnega življenja, je to izhodišče za nove samostojne discipline, za etnosociologijo ali etnopsihologijo. Prva naloga evropske etnologije pa ostaja prej ali slej le proučevanje starih kmečkih kultur, posebej še, če gre pri tem za kulturni in vsebinski akcent.

Podobne perspektive so se obetale etnološkemu proučevanju industrijskih naselij in mest tudi ob teoretičnih postavkah Angelosa Baša. Leta je v sestavku oziroma predavanju z naslovom Etnografija — zgodovinska znanost¹⁷ in potem v »polemični opombi«¹⁸ v bistvu ponovil teorijo Wilhelma Schmidta o treh kulturnih plasteh, gornji, srednji in spodnji. Schmidtovo prepričanje o njihovi trajnosti¹⁹ je Baš sicer spremenil in je na primeru slovenskega kulturnega razvoja razvil teorijo o njihovi postopni likvidaciji. Tako je izvedel razdelitev med ljudsko in visoko kulturo, se pravi med etnološkim in kulturnozgodovinskim območjem. Od tega uokvirjenja si je obetal zadovoljivo označitev etnološkega predmeta. Ob aplikaciji teh postavk na proučevanje sodobnega življenja v neagrarnih naseljih je treba ugotoviti, da bi tu šlo za iskanje ostalin iz spodnje in srednje kulturne plasti, ki »postajajo dandanašnji tako zelo redke v naši kulturi«. Proletariat je sicer po Baševi klasifikaciji pomenil »v celoti povsem novo kulturno kvaliteto«, a je ob prihajanju iz območja podeželske, ljudske ali nižje kulture »ohranjeval v nekaterih pogledih prvine ljudske kulture«. Ker pa so z razvojem kapitalizma prvine dotedanje ljudske kulture, kakor jo je orisal Angelos Baš, naglo kopnele in lahko ljudska kultura »v socializmu samo izginja«, je etnološko zanimanje za sodobna industrijska in mestna naselja tako rekoč brezpredmetno. Vendar je Baš te svoje postavke pred nedavnim dopolnil oziroma nekoliko spremenil.²⁰ Ne da bi navajal razloge za ta korak, je kulturo proletariata na osnovi njenega demokratičnega bistva v celoti uvrstil skupaj z drugo

¹⁶ Slovenski etnograf X (1957), str. 7—18.

¹⁷ Naši razgledi 20. II. 1960, str. 77—79.

¹⁸ Polemična opomba o etnografiji. Naši razgledi 26. XI. 1960, str. 515—516.

¹⁹ Prim. Wilhelm Schmidt, Handbuch der Methode der kulturhistorischen Ethnologie. Münster 1937, str. 280—282.

²⁰ Angelos Baš, O istorijskom karakteru etnologije. Etnološki pregled V (1963), str. 13.

preprostejšo kulturo v mestih in kmečko kulturo med probleme etnologije.

V nasprotju z Baševim mnenjem, da ljudska kultura v svojem odnosu do višje in visoke kulture izginja in se vse te, nekoč med seboj ločene plasti, zlivajo že sedaj, predvsem pa v bodočnosti v enoten kulturni tok, meni Vilko Novak v delu Slovenska ljudska kultura²¹, da se današnji družbeni značaj ljudske kulture le močno spreminja. Tako pravi, da izgublja ljudska kultura »v novejši dobi razmaha civilizacije vse bolj svoje prvotne oblike in prvine ter se pri raznih narodih vse bolj izenačuje, pomeščanja. Kljub temu pa ohranja svojo prilikovalno in preoblikovalno silo, zaradi katere postajajo tudi take novosti prava last in sestavina ljudske kulture«. Kolikor k temu dodamo še na drugem mestu in v drugi zvezi zapisano misel, da »nikakor ni moč pritrditi . . . naziranju, ki ga splošno srečujemo v strokovnem slovstvu in izvira delno iz površnosti, delno pa iz zastarelega naziranja, da so predmet etnološkega raziskovanja le ali predvsem »stare«, »prvotne« oblike in predmeti človekovega življenja ter njih »preostanki« v sodobnih kulturah«,²² je to največ in obenem mimo Baševih najnovejših korektur tako rekoč vse, kar govori v slovenski etnološki teoretični misli za proučevanje mestnih in industrijskih naselij z etnološkega zornega kota. Preostali, predvsem le mimogrede izraženi koncepti o etnološkem predmetu ostajajo več ali manj pri »zgodovini« (se pravi preteklosti), »kjer ljudska kultura največ korenini«,²³ pri ljudskokulturnih prvinah, ki »z razkrojem starosvetnega vzdušja ginejo«,²⁴ pri »starejši dobi vse tja do prevlade industrijskih produkcijskih sredstev.«²⁵

Navedenim naziranjem o predmetu etnološke vede na Slovenskem sta močno, čeprav ne povsem, podobni etnološka teorija in praksa v Jugoslaviji sploh. Kolikor se je srbska etnološko-antropogeografska dejavnost lotevala tudi študija mest in mestec, ni v etnološkem delu tega počela iz zanimanja za sodobne ali novejšje življenje prebivalcev teh mest. Sicer pa je etnografija »vezana v pretežni meri za ljudske plasti na vasi in za njihovo življenje«. Kultura, ki je predmet etnologije, je v »glavnem ljudska kultura vasi in vaškega prebivalstva«. Z etnološkega vidika so bile vasi recimo v sedemdesetih in osemdesetih letih preteklega stoletja bolj »sve-

²¹ Vilko Novak, Slovenska ljudska kultura. Ljubljana 1960, str. 4.

²² Vilko Novak, Vprašanje nabiralništva pri Slovencih, Slovenski etnograf X (1957), str. 20.

²³ Npr. Franjo Baš, Narodopisje Slovencev I, II, Zgodovinski časopis VIII (1954), str. 230.

²⁴ Npr. Niko Kuret, Ljudsko gledališče pri Slovencih, Slovenski etnograf XI (1958), str. 15.

²⁵ Npr. Milko Kos, O nekaterih nalogah slovenskega zgodovinopisja, Zgodovinski časopis 1948/49, str. 137.

²⁶ Miodrag Grbić, Preistorija i etnografija, Zbornik Etnograf. muzeja u Beogradu 1901—1951, Beograd 1953, str. 271.

že in zanimive«. ²⁷ Ob navedbi dejavnosti sovjetskih etnologov in njihovih proučevanj delavskega razreda je bilo rečeno, da še ni jasno, kaj naj taka proučevanja obsegajo. Izražen je bil dvom, ali ne gre tu le za raziskave s sociološkim pomenom. »V tem primeru bi tako spajanje etnoloških in socioloških problemov in metod le še zapletalo današnje raziskovalne težave . . .«, pravi Špiro Kulišić v svojem teoretičnem spisu. ²⁸ Toda na vasi se je vsaj srbska etnologija nekoliko lotila z večjo zavzetostjo tudi sodobnih spreminjavalnih procesov. Tako se poleg tradicionalnih oblik ljudskega življenja in ljudske kulture pritezajo v nekatere raziskave tudi sodobna spreminjanja v življenju in v kulturi. ²⁹ To pa je tudi v skladu z naziranjem Mil. S. Filipovića, ki pravi, da ni »etnologija ali etnografija v bistvu nič drugega kot veda o sedanjih, živih ljudstvih ali etničnih skupinah in kulturah«. ³⁰ Mestna in predmestna tematika pa, kolikor mi je znano, s tem poudarkom v etnološki literaturi še ni bila načeta.

Dokaj drugačen je položaj v številnih drugih nacionalnih etnologijah. Tako je n. pr. v ameriški kulturni antropologiji v zadnjih dveh desetletjih slišati vrsto glasov za razširitev že tako širokih kulturnoantropoloških predmetnih okvirov. Medtem ko so se etnologi Združenih držav Amerike še pred približno petindvajsetimi leti omejevali predvsem na proučevanje severnoameriških Indijancev, piše Robert Lowie leta 1955, ³¹ so se odtlej stvari močno spremenile. Njihovo pozornost so pritegnili tudi drugi deli sveta in na njih tudi visoko razvite kulture. Ameriška kulturna antropologija se je tako oddaljila od svoje poti v preteklosti in od evropske etnološke prakse.

O spornosti razmejevanja med ljudstvi oziroma plemeni, ki jih proučuje klasična etnologija, in narodi današnje Evrope in Amerike je govoril Clyde Kluckhohn v znanem delu »Zrcalo človeka«. ³² Meja med njimi je po njegovem mnenju umetna in začrtana brez utemeljitve v naravi samega predmeta. Vendar je bilo ob izidu dela (leta 1949) vključevanje evropske in ameriške problematike v okvire kulturne antropologije staro komaj kakih dvajset let in obravnavanje problemov moderne industrializacije še nekoliko manj. Toda glasovi proti »romantiki primitivnosti« so v današnji ameriški antropologiji živi. ³³ Zanimanje antropologa za industrijsko razvito družbo predstavlja logičen razvoj zanimanja tistih njego-

²⁷ Npr. M. R. Barjaktarović, Dr. Tihomir R. Đorđević i njegov rad, Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu XVI (1953), str. 257.

²⁸ Špiro Kulišić, Glavni pravci i neka osnovna teorijska pitanja u etnologiji. Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu 24 (1961), str. 21.

²⁹ Prim. Persida Tomić, Etnološka istraživanja u gornjoj Resavi. Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu 25 (1962), str. 5.

³⁰ Milenko S. Filipović, Savremena etnologija ili etnografija. Pregled 1956, št. 3/4, str. 150.

³¹ Robert H. Lowie, Contemporary Trends in American Cultural Anthropology. Sociologus 5 (1955), zv. 2, str. 113—121.

³² Clyde Kluckhohn, Mirror for Man. The Relation of Anthropology to Modern Life. New York 1949, str. 290 sled.

³³ Prim.: Friedrich Keiter, Anthropologie als »Spiegel der Menschheit«. Studium generale 9 (1956), zv. 7, str. 384—394.

vih kolegov, ki se ukvarjajo s primitivnimi družbami, pravi **Charless Harding**³⁴ in obžaluje, da je tovrstnih študij glede na potrebe premalo.

Določene premike je čutiti tudi na bolj omejenem območju ameriške folkloristike. Poleg novejšega zanimanja za nekatere tipično ameriške pojave od kovbojskega izročila prek posebnosti ameriških sekt do študentskih tradicij je tudi v okviru folkloristike opaziti poskuse proučevanja, ki so podobna evropski velemestni in delavski etnologiji.³⁵

J. H. M. Beattie ugotavlja v članku o sedanjih usmeritvah v *anglški socialni antropologiji*³⁶, da je že nekaj časa opaziti težnjo po teoretičnem dopolnjevanju in praktični razširitvi socialnoantropoloških vprašanj. Poleg povečanja zanimanja za zgodovinske procese in socialne spremembe je postal še zlasti zanimiv študij modernih, kulturno razvitih, v svoji sestavi zapletenih socialnih skupin. Že zaradi upiranja zastopnikov okostenele akademske tradicije novim usmeritvam so nekateri socialni antropologi zavrgli prejšnje strokovne okvire, psihološko usmerjeno antropologijo, arheologijo in etnologijo ter so se razglasili za sociologe, proučevalce manjših družbenih skupnosti.³⁷

Pod vplivom sociologije in anglosaksonske socialne antropologije so vnesli teoretične spremembe s praktičnimi posledicami tudi v *švedsko etnologijo*. Prizadevanja vodilnega švedskega etnologa **Sigurda Erixona** so med drugim vzbudila zanimanje tudi za bolj zamotane družbene odnose, kot so na vasi. Predmet švedske etnologije so postala tudi mesta in delavska središča.³⁸ Na vprašanje, kaj je potemtakem švedska etnologija, si **John Granlund** v sestavku o njenem sodobnem položaju³⁹ s **Sigurdom Erixonom** odgovarja: »To je znanost o človeku kot kulturnem bitju.« Ob razlikovanju med tako imenovano mobilno in tradicionalno kulturo poudarja, da v tem pogledu ni nikakršnih mej med družbenimi razredi. Številne družbene skupine ohranjajo skozi daljša obdobja izoblikovano tradicionalno kulturo, kar je, in to ne nazadnje, značilno celo za najvišje aristokratske kroge. Proučevanja tradicionalne, statične in nezavedne kulture se tako loteva sodobna švedska etnologija s strukturalno-funkcionalističnimi metodološkimi prijemi na socialno neopredeljenem in neomejenem območju.

³⁴ Charless F. Harding, *The Social Anthropology of American Industry*. *American Anthropologist* 57 (6), dec. 1955, str. 1218—1231.

³⁵ Elfriede Rath, *Volkskunde in den Vereinigten Staaten im europäischen Blickfeld. Versuch einer Literaturübersicht*. *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* 1954, str. 59—69.

³⁶ J. H. M. Beattie, *Contemporary Trends in British Social Anthropology*. *Sociologus* 5 (1955), zv. 1, str. 1—14.

³⁷ Daryll Forde, *Anthropologie und Soziologie*. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 8 (1956), zv. 2, str. 171—185.

³⁸ Prim.: Sam Owen Jansson, *Die volkscundliche Tätigkeit in Schweden seit 1939*. *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 45 (1948), zv. 3, str. 167—172; Gösta Berg, *Die Erforschung der schwedischen Volkskultur. Ein historischer Rückblick*. *Schwedische Volkskunde*. Uppsala 1961, str. 13—37.

³⁹ John Granlund, *Der gegenwärtige Stand der schwedischen Volkskunde*. *Schwedische Volkskunde*. Uppsala 1961, str. 38—63.

Spričo posebnega razvoja in položaja francoske etnologije oziroma folkloristike zlasti še v odnosu do francoske sociologije je doslej nakazanih premikov v teh okvirih vsekakor manj. Predmet francoske folkloristike naj bi bil še vedno omejen izključno na vaško življenje oziroma na tiste sestavine po mestih in drugod, ki so po svojem izvoru iz vaške sredine. Kljub trditvi, ki jo je izrekel vodilni francoski folklorist Arnold van Gennep, da predmet etnologije menjuje svoje oblike, raziskujejo v francoski folkloristiki predvsem le ostaline preteklih kulturnih stanj⁴⁰. Sicer pa je bil odnos med francosko etnologijo in sociologijo dlje časa neopredeljen, to pa se pozna še sedaj.⁴¹ Dela, ki so zanimiva za etnološko proučevanje industrijskih naselij in mest, najdemo med sociološko literaturo, med deli s področja industrijske sociologije, tudi v okviru historiografskih obdelav posameznih mest itd.⁴² André Varagnac pa je vendar tudi kot etnolog zastopal stališče, da je danes najvažnejša naloga etnologije v analizi spreminjanja običajev in načina življenja pod vplivom moderne tehnike in socialnih prevratov.⁴³

Kolikor se s stališča vključevanja mestnih in industrijskih naselij v etnološke predmetne okvire ozremo na prizadevanja v nemški etnologiji, moramo ugotoviti, da je v njej ta problematika že precej časa živa. Pravzaprav so v teoretičnih konceptih W. H. Riehla, na katerega se novejša nemška etnološka znanstvena teorija zlasti sklicuje, že sredi 19. stol. podane zahteve kompleksnega proučevanja etnične skupine kot celote. Sociološki koncept Riehlove etnologije pa je bil ob prevladovanju mitološko-filološkega in antikvarnega načina dela za daljše obdobje potisnjen ob stran. Dolgotrajne in tudi ostre metodološke diskusije so šele sčasoma uveljavile tudi drugačne nazore. Poleg tradicionalne nemške etnološke usmeritve so si iskale življenjsko upravičenost tako imenovana socialna etnologija, velemestna etnologija, sodobna etnologija, etnologija kot duhovna veda itd.

Med nemškimi etnološkimi deli, ki se niso ukvarjala s kmečko ali rokodelsko kulturo, je bila med prvimi Peuckertova Etnologija proletariata.⁴⁴ Ob proučevanju šlezijske etnološke problematike je namreč prihajal Will-Erich Peuckert do spoznanja, da obstaja določeno skladje med etnološkimi in razrednimi mejami. Proučitev šlezijske ljudske kulture je nekako terjalo obravnavo tudi tistih ljudskih plasti, ki jih ni bilo mogoče strpati pod zaglavje kmečkega ljudstva in podeželske kulture. Ker pa je

⁴⁰ B. Šarevskaja, Etnografija Francii v period vtoroj mirovoj vojni i v poslevoennyje gody. Sovjetskaja etnografija 1953, zv. 3, str. 203—214.

⁴¹ Alain Girard, Entwicklungstendenzen der Soziologie in Frankreich. Soziale Welt 8 (1957), zv. 1, str. 13.

⁴² Med taka dela bi npr. sodile knjige: P. H. Chombart de Lauwe, Paris et l'agglomération parisienne. Paris 1952, delo istega avtorja: La vie quotidienne des familles ouvrières. Paris 1956, Marguerite Pitsch, La vie populaire a Paris au XVIIIe siècle. Paris 1949 idr.

⁴³ Navedba John Granlunda v citiranem delu, str. 55.

⁴⁴ Will-Erich Peuckert, Volkskunde des Proletariats I. Aufgang der proletarischen Kultur. Frankfurt a. M. 1931.

v tako imenovano »velemestno etnologijo« sodilo po naziranju Peuckerta tudi meščanstvo, si je izbral poseben okvir in poseben naslov svojega dela, ki pa se v etnološki literaturi tako rekoč ni več ponavljal.

V dvajsetih letih našega stoletja so se pričeli javljati glasovi tudi za tako imenovano velemestno etnologijo (*Grossstadtvolkskunde*). Toda prva monografija s tega področja je izšla šele leta 1940 izpod peresa avstrijskega etnologa Leopolda **Schmidta**.⁴⁵ Vse do danes je malo raziskav sodobnega velemestnega življenja. Večjo pozornost posvečajo zahodnonemški etnologi starejšim obdobjem v življenju mestnega prebivalstva.⁴⁶ Tako usmerjeni so npr. prispevki za etnologijo Münchena.⁴⁷ Vendar so želje po obravnavi sodobnega mestnega življenja v etnoloških okvirih žive tudi pod okriljem posebne velemestne etnologije. Richard **Beitl**, ki se je sam ukvarjal z etnološko raziskavo Berlina, meni, da so tovrstne raziskave povsem upravičene, kajti raziskovalcem iz velemestne sredine je dobro znano nastajanje novih skupnosti in tradicijskih oblik sredi tako imenovane »velemestne mase«. Tudi prišleki prinašajo s seboj prejšnje navade in uvere ter jih gojijo naprej.⁴⁸

Raziskave sodobnega življenja v velikih mestih, tudi na sodobnem podeželju in še posebej v industrijskih središčih, uokvirjajo nemški etnologi navadno pod pojem etnologije sedanosti (*Gegenwartsvolkskunde*). Bili so različni razlogi, ki so povzročali nastanek te usmeritve; med nje je treba šteti industrializacijo, urbanizacijo, vživljanje beguncev z Vzhoda v novo okolje.⁴⁹ Večina vodilnih zahodnonemških etnologov priznava danes potrebo po raziskovanju sodobnega življenja z etnološkega gledišča.⁵⁰ Karl **Meisen**, avtor številnih teoretičnih sestavkov, meni, da je v etnološko obravnavo treba pritegniti po možnosti vse plasti in vse skupinske pojavne oblike v proučevanju ljudstva. Ob današnjem deležu kmečkega prebivalstva bi bilo povsem zgrešeno še naprej proučevati le kmečko življenje in kmečko kulturo. Pomembno mesto v okviru sodobne etnologije pripada delavstvu. Potrebno bi bilo zajeti življenjske pojave, mentaliteto in sploh resnično sliko delavstva, formiranega pod vplivom industrije in sodobnega civilizacijskega razvoja nasploh. Seveda so težave z viri za tako proučevanje. Zato je veliko lažje etnologijo industrijskega delavstva, velemestno etnologijo in etnologijo drugih slojev želeti in zahtevati, kot pa praktično gojiti. Treba pa bo te težave premagati, kajti »položaj kate-

⁴⁵ Leopold Schmidt, *Wiener Volkskunde. Ein Aufriss*. Wien-Leipzig 1940.

⁴⁶ Karel Fojtik, *Výzkum současného života obyvatelstva měst a průmyslových oblastí v německé spolkové republice. Český lid 1964, št. 3, str. 168–172.*

⁴⁷ *Beiträge zur münchener Volkskunde. Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde 1958.*

⁴⁸ Richard Beitl, *Wörterbuch der deutschen Volkskunde*. Stuttgart 1955, str. 725.

⁴⁹ *International Dictionary of Regional European Ethnology and Folklore I*, Copenhagen 1960, str. 152–53.

⁵⁰ Karel Fojtik, nav. delo, str. 168.

re koli poklicne skupine ljudi je v celoti predmet vede o ljudstvu«, pravi Meisen.⁵¹

Za spremenjene etnološke predmetne koncepte se še vedno zavzema Will-Erich Peuckert.⁵² Opozarja na Spamerjevo naziranje, da niso posamezni kulturni elementi cilj etnološkega proučevanja, temveč ljudstvo in to ljudstvo v celoti. Ugotavlja neizogibno potrebo za razvoj etnološke raziskave sodobnosti, saj je bolj potrebna kot kdajkoli doslej.

S stališča gimnazijskih učnih programov za pouk literarne zgodovine, jezikov in še zlasti zgodovine narekuje potrebo po razširitvi etnoloških predmetnih okvirov Helmut Lobeck.⁵³ Spričo ugotovitve, da je v primeri z zanimanjem za kmetstvo raziskovanje meščanstva in delavstva šele v zametkih, meni Lobeck, da bo etnologija šele s temeljitejšim delom na tem področju zgodovinskemu pouku v šoli resnično koristila. Z industrializacijo se namreč spreminja življenje, podstat posameznika in družbe; pritegnitev tudi te plati industrializacijskega procesa lahko šele v resnici tehtno dopolni zgodovinsko podobo in obogati družbeno vzgojo.

Poudarjanje izredne širine v etnologiji in poudarjanje, da je nujno vključevati resnično sodobno ljudsko življenje v njene okvire najdemo še v nekaterih teoretičnih spisih, pa tudi v uredniških besedah posameznih strokovnih časopisov.⁵⁴ Ob zavzemanju za tako imenovano industrijsko etnologijo, katere glavni nemški metodolog je Wilhelm Brepohl, pravi Josef Dünninger,⁵⁵ da je treba preusmeriti težišče zanimanja od oblikovanega na oblikujoče, od »občestvene posesti« na »način vedenja«. Tudi ugotavlja, da je med proučevanjem pradačne družbe in med sodobno industrijsko etnologijo občutna vrzel, ki jo bo treba šele premostiti.

Ne čelu tako imenovane industrijske etnologije je, kot rečeno, Wilhelm Brepohl. Doma je iz Porurja, že desetletja sistematično proučuje in zbira gradivo za etnološko obdelavo tega industrijsko izredno razvitega območja. Za sodobno etnologijo nasploh je izrazil mnenje, da je treba proučevanje neogibno prilagoditi dinamiki sodobnega življenja. »Ne več oblike (Formen), temveč vodila (Normen) so znamenje ljudskosti v dinamični družbi.«⁵⁶ Istorodnost in relativna splošna veljavnost sta lastni stvar, s katerimi se etnologija ukvarja. Dosedanje ozkost in antikvarnost nemške etnologije je treba razširiti na široke ljudske plasti. Pri tem

⁵¹ Karl Meisen, *Der gegenwärtige Stand der wissenschaftlichen Volkskunde. Rheinisch-westfälische Zeitschrift für Volkskunde* 1 (1954), zv. 1, str. 1—19; isti, *Volkskunde als Sozialwissenschaft*, nav. čas. 2 (1955), zv. 3, str. 137—155.

⁵² Prim.: »Zur Situation der Volkskunde«. *Die Nachbarn* 1 (1948), str. 134; »Methode und Geschichte«, poglavje knjige Will-Erich Peuckert — Otto Lauffer, *Volkskunde. Quellen und Forschungen seit 1930*. Bern 1951, str. 7—29.

⁵³ Helmut Lobeck, *Aufgaben der Volkskunde im Unterricht der Höheren Schule*. RWZfV 1 (1954), zv. 4, str. 231—247.

⁵⁴ Npr. »Zum Geleit«. *Zeitschrift für Volkskunde* 50 (1953), zv. 1—2, str. 1—6.

⁵⁵ Josef Dünninger, *Das 19. Jahrhundert als volkskundliches Problem*. *Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde* 5 (1954), str. 281—294.

⁵⁶ Wilhelm Brepohl, *Das Soziologische in der Volkskunde*. *RJfV* 4 (1953), str. 275.

pa je treba vsekakor poudariti, da so v središču pozornosti tisti sloji, ki ne »delajo« zgodovine, ki predstavljajo materinsko plast, spodnjo plast naroda (kakor se to v etnologiji pravi), torej z izjemo izrazitih individuumov: političnih vodij, umetnikov, znanstvenikov, pesnikov, vodilnih gospodarstvenikov itd.⁵⁷ Le posebnosti in značilnosti družbeno vidnejših posameznikov bi bile tako iz etnološkega proučevanja izključene. Pač pa naj bi etnologija v celoti zajela način življenja, življenjski stil različnih ljudskih slojev v različnih obdobjih. Ker antikvarično pojmovana ljudska kultura izginja, je treba spremeniti omejeno pojmovanje. Namesto oblik postaja za etnologijo zanimivo vprašanje stila. Ljudska izročila niso več edini predmet etnološke obravnave. Duševno razpoloženje, svetovno obzorje sta med osrednjimi vprašanji, kajti relativna skupnost življenjskega razpoloženja, svetovnega obzorja in življenjskega počutja so še vedno dejstva, dostopna etnološkemu proučevanju tudi v velikih mestih in industrijskih naseljih. V središče etnološkega zanimanja so tako stopila vprašanja načina in stila, namesto starih in zastarelih opredelitev je etnologija po Brepohlu dobila značaj vede o vedenju in življenjskem počutju ljudstva. Na različnih mestih izražena in v praksi preizkušena načela je Brepohl uporabil zlasti v obsežni študiji o ljudeh industrijskega Porurja.⁵⁸

Med zadnja obsežnejša nemška dela, ki so za nas na tem mestu zanimiva, sodi knjiga Hermanna Bausingerja o ljudski kulturi v tako imenovanem tehničnem svetu.⁵⁹

Glede temeljnega etnološkega teoretičnega problema, to je razlage pomena pojma »ljudstvo« (das Volk) je Bausinger mnenja, da je današnjemu času ustrezno tolmačenje iskati le v svetu malih ljudi, v »preprostem ljudstvu« (das einfache Volk). Namesto večkrat idealno pojmovanega »ljudstva« je treba za osrednji predmet svojega zanimanja izbrati majhne in realne družbene enote, vas, sosesko, družino itd. Študij sodobnega življenja, ljudske kulture v tehničnem svetu, zahteva nove etnološke kategorije, kajti ljudska kultura temelji danes na bistveno drugačnih osnovah in jo prav zato še slabo razumejo. Bausingerjevo delo je nastalo zaradi iskanja teh kategorij.

Tudi v nemški etnologiji so močno upoštevanii teoretični nazori švicarskega etnologa Richarda Weissa. V svojem temeljnem orisu etnologije Švice,⁶⁰ izišlem l. 1946., je ugotavljal, da je v etnološki znanstveni teoriji premagano stališče, da bi bilo treba povezovati ljudstvo kot nositelja ljudskih tradicij le z določenimi stanovi ali njihovimi skupinami. Izločanje neke »spodnje plasti« (Unterschicht) z določenimi duhovnimi in duševnimi značilnostmi je nemogoče, kajti te lastnosti so pričujoče več ali

⁵⁷ Wilhelm Brepohl, Die Geschichtlichkeit des Volkstums und der Gegenstand der Volkskunde. Zeitschrift für Volkskunde 52 (1955), str. 2.

⁵⁸ Wilhelm Brepohl, Industrievolk im Wandel von der agraren zur industriellen Daseinsform dargestellt am Ruhrgebiet. Tübingen 1957.

⁵⁹ Hermann Bausinger, Volkskultur in der technischen Welt. Stuttgart 1961.

⁶⁰ Richard Weiss, Volkskunde der Schweiz. Grundriss. Erlenbach — Zürich 1946.

manj v vsakem človeku. Namesto o spodnji plasti, pravi Weiss, govorimo danes o spodnjeplastnosti (vom unterschichtlichen) v vsakem individuumu, namesto o ljudstvu (vom Volk), o ljudskem (vom Volkstümlichen). Meja ločnica, ki je po starejšem pojmovanju potekala skozi ljudstvo, deli sedaj vsakega človeka na dve različni območji duhovno-duševnega vedenja, v ljudsko območje in v območje neljudskega, kar naj bi ustrezalo stari resnici, da so ljudje hkrati posamezniki in družbena bitja.

S tem in takšnim teoretičnim izhodiščem je Richard Weiss takole opredelil potrebo po vključevanju mest in delavstva v etnološke predmetne okvire: »Zanimanje etnologa seže od starih kmečkih in rokodelskih izročil do sveta modernega industrijskega delavca, kajti etnološko proučevanje jo končno usmerjeno od življenjskih razmer, delovnih metod in izdelkov k živemu in ustvarjajočemu človeku, kakršen se kaže v njih. Kakor je obravnavanje mestnega in vaškega naselja namenjeno odkrivanju življenjskih oblik in mentalitete meščana ali prebivalca vasi, kakor je namen etnološke raziskave kmečkih gospodarskih oblik v spoznavanju duhovne posebnosti kmetstva, tako je potrebno poznati delo rokodelca in industrijskega delavca, če hočemo zajeti rokodelce in delavce kot posebni ljudski skupini s svojevrstno mentaliteto. — Prav na zadnjo skupino, na delavce, ne smemo pozabiti, če se želimo dokopati do celovite, sodobnemu stanju ustrezne podobe švicarskega ljudskega življenja in ljudskega značaja.«⁶¹

Weissovemu naziranju podobni ali iz njegovih teoretičnih postavk izhajajoči so teoretični pogledi drugih švicarskih etnologov. Ob upoštevanju teze o občestveni in tradicionalni določenosti predmeta etnologije, o nujnosti izključevanja vseh enkratnih stvaritev, je Robert Wildhaber skupaj z Richardom Weissom mnenja, da je treba vendarle upoštevati vse iznajdbe in nove tvorbe, ki jih je občestvo (Gemeinschaft) sprejelo za svoje.⁶² O kulturnem spreminjanju na osnovi tega sprejemanja so v švicarski etnološki literaturi nastale že posebne študije.⁶³ Proučevanju medsebojnega odnosa med industrializacijo in ljudskim življenjem se je posvetil Weissov učenec Rudolf Braun.⁶⁴ V nasprotju z dosedanjimi ocenjevanji industrializacije kot povzročiteljice izkoreninjenosti, razkroja in pomasovljenja, naj bi njegova raziskava že zelo zgodaj intenzivno industrializiranega območja v okolici Züricha pokazala, da sta se pod vplivom industrializacije ljudsko življenje in ljudska kultura le spremenila. Pravzaprav je šele industrializacija nudila velikemu delu prebivalstva resnično domovino.

⁶¹ Nav. delo, str. 103.

⁶² Robert Wildhaber, Aufgaben der Volkskundemuseen. Museumskunde 1961/62, str. 109.

⁶³ Npr. Eduard Strübin, Baselbieter Volksleben. Sitte und Brauch im Kulturwandel der Gegenwart. Basel 1952.

⁶⁴ Rudolf Braun, Industrialisierung und Volksleben. Die Veränderungen der Lebensformen in einem ländlichen Industriegebiet vor 1800 (Zürcher Oberland). Erlenbach-Zürich in Stuttgart 1960.

Prvo zaključenejšo delo s področja velemestne etnologije je bilo, kot rečeno, avstrijskega izvora. Avtor Leopold Schmidt je v uvodu v svojo etnologijo Dunaja dejal, da je prebivalstvo velemest prav tako del narodne celote in je zato tudi za etnologijo zanimivo. Vendar je tudi velemestni človek predmet etnološkega študija le toliko, kolikor je povezan s skupnostjo (Gemeinschaft). Te skupnosti pa ne gre razumeti le kot družbeno obliko, temveč kot obliko določenega miselnega in čustvenega ali privajenega življenjskega kroga (Lebenskreis). Od raziskovalčeve volje je odvisno, ali bo obravnaval le stara stanja, večkrat le prežitke, ali pa bo pritegnil tudi sodobne pojave ali oboje v njihovi medsebojni prepletenosti. Zase pravi Leopold Schmidt, da se je opredelil za to zadnje, kajti »civilizacijske dobrine, ki jih danes nihče ne šteje med etnološko zanimive predmete, sodijo najbolj v velemestno etnologijo pod pogojem, da smo jih le sposobni razumeti v njihovi duhovnozgodovinski vlogi.«⁶⁵ Tudi »moda« je lahko simbol neindividualno pogojenega duha in zato tudi etnološko zanimiva. Tudi šport, hoja v naravo, različne druge oblike uporabe prostega časa, velika vloga v obiskovanju kina, lokalizem in lokalni patriotizem posameznih mestnih četrti itd. Zanimive so nazadnje tudi lokalne primesi v duhovni izoblikovanosti posameznih izrazitih individuumov.

Pomembno mesto v etnološkem raziskovalnem delu je proučevanju mestne in delavske problematike dodelil Hanns Koren.⁶⁶ Po njegovem mnenju so skupnosti (Gemeinschaften) po mestih in trgih zasnovane na istih naravnih in notranjih odnosih kot tiste na kmetih, čeprav se zaradi večjega števila ljudi, zaradi drugačnih življenjskih razmer itd. menja njihov stil. Vendar bo etnologija mest v modernem pomenu besede morala iskati svoje lastne cilje. Ob tem jo ne bo smelo motiti presenečenje ali razočaranje številnih prijateljev etnologije, ko bodo slišali, da tudi mestna območja, najemniške hiše in industrijske četrti postajajo zanimive za etnologijo. Ljudskosti kakšnega mesta namreč nikakor ne smemo meriti z ostanki podeželske ljudske kulture, ki so bili kot dediščina ali bala prineseni v mestno območje. Treba se je nujno usmeriti na posamezne stanovalce, ki sestavljajo prebivalstvo proučevanega mesta, in študirati njihove življenjske pojave. Prikaz življenjskih krogov, v katerih posamezniki tičijo ali se jih ogibajo, je namen etnološke obdelave mestnega življenja. Po njihovem notranjem bogastvu, resničnosti in vrednosti je mogoče spoznati ljudskost (Volkstümlichkeit) mesta, ki nima nič skupnega z rustikalizmom in »kmečkimi sobami« po mestnih domovih.

Doslej najboljše delo s področja mestne etnologije je po vsej verjetnosti obdelava Linza Hansa Commende.⁶⁷ Commenda je v študiji, ki obsega nad sedemsto strani, razgrnil gradivo za etnološki prikaz tega mesta. Svoje zanimanje za mestno etnologijo utemeljuje Commenda s

⁶⁵ L. Schmidt, Wiener Volkskunde, str. 100.

⁶⁶ Hanns Koren, Volkskunde in der Gegenwart. Graz-Wien-Altötting 1952.

⁶⁷ Hans Commenda, Volkskunde der Stadt Linz an der Donau I-II. Linz 1958/59.

tem, da živita danes že dve tretjini Avstrijcev, se pravi pripadnikov avstrijskega naroda, po mestih. Tisti, ki se tako ali drugače ukvarjajo s študijem Avstrijcev, morajo brezpogojno upoštevati tudi mestno prebivalstvo, sicer bo njihovo delo ostalo torzo.

Predmet etnologije je ljudstvo, so ljudje v svoji povezanosti z različnimi skupnostmi, ki predstavljajo narod. Povezan pa je vsakdo, če ne drugače, vsaj z jezikovno skupino, v katero po materinem jeziku sodi. Commenda meni, da so mestni ljudje povezani celo bolj kot vaščani, kajti po mestih je še več medsebojnih utirjenih navad, običajev v medsebojnih dnevnikih stikih itd. Etnologijo pojmuje Commenda kot znanost o duhovni izoblikovanosti ljudstva v njegovi celoti in v njegovih delih, pa tudi o njegovih živih silah. Pri tem gre za celotno življenjsko območje človeka, ne zgolj za posebnosti, ampak tudi za navidezno docela vsakdanje in brezizraze pojave ljudskosti. V območje etnološkega proučevanja ne sodijo le skupnosti v okviru doma, družine, starostnih razredov in stanovskih grupacij, temveč tudi mlajše skupnosti, tako šole, društva, podjetja in nove poklicne skupine, npr. železničarji, šoferji, piloti itd. Tako zasnovano etnološko proučevanje je sicer še mlado, vendar sta si etnologija sodobnosti in mestna etnologija, po mnenju Hansa Commende že pridobili enakovreden položaj z drugimi usmeritvami. Obilica in mnogoličnost pojavov in vprašanj, ki jih mora etnolog pri proučevanju mesta obvladati, daleč presega tiste na podeželju. Toda etnološki znanosti se je z obdelavo posameznih mest odprlo novo, obširno in hvaležno delovno področje.⁶⁸

Med etnologi iz socialističnih držav so glede obdelave življenja in ljudske kulture delavskega razreda še vedno med prvimi, vsaj tako se zdi, Čehi in Slovaki. Tudi sovjetski etnologi so si njihovo dejavnost, vsaj v nekaterih pogledih, že jemali za zgled.⁶⁹ Vendar so raziskovalna prizadevanja češkoslovaških etnologov na tem področju sorazmerno mlada. V predmüenchenski Češkoslovaški in še v prvih letih po vojski še ni v delavsko kulturo in delavsko življenje usmerjenih raziskav. Številne in v metodološkem pogledu plodne diskusije v letih 1949—1952 so opozorile tudi na to nalogo češkoslovaške etnologije. V tem času so poudarjali, da je nujno uporabljati primerjalno-zgodovinsko metodo v etnologiji, sodelovati z drugimi zgodovinskimi disciplinami. Hkrati so začrtali pot osnovnega zanimanja češkoslovaških etnologov⁷⁰ v raziskovanju sodobne kulture in sodobnega življenja češkega in slovaškega naroda. Na prvo mesto so v tem okviru postavili industrijska območja in vaške zadruge.⁷⁰

Važna teoretična spodbuda pri vključevanju industrijskih območij v etnološke raziskave je novo naziranje v češkoslovaški etnologiji, da sodi v

⁶⁸ Zelo podobno razlaga H. Commenda svoje poglede na etnologijo tudi v sestavku »Warum Stadtvolkskunde?«, Konferenz für volkskundliche Kartographie in Linz a. d. Donau 11.—13. Dezember 1958. Linz a. d. Donau 1959.

⁶⁹ Prim.: O. Korbe, Soveščanje po etnografičeskemu izučanju rabočih. Sovjetskaja etnografija 1958, zv. 1, str. 169—174.

⁷⁰ O. Nagodil, Čehoslovackaja etnografija za desjat' let (1945—1955 gg.) Sov. etnografija 1955, zv. 3, str. 74—83.

etnologijo življenje delovnih plasti v njihovi celoti. V tem primeru gre za delež delavske kulture pri oblikovanju nacionalne kulture nasploh.⁷¹ Svoj pomen za novo usmeritev v češkoslovaški etnologiji pa so imele tudi stare tradicije rudarskih in metalurških območij in njihova napredna vloga v delavskem gibanju. Vendar si češkoslovaški etnologi dlje časa niso bili na jasnem, kaj raziskovati tedaj, kadar je kakšna delavska naselbina že povsem izenačena oziroma prilična mestnemu načinu življenja. Nekateri etnologi so bili mnenja, da se tukaj njihovo delo končuje in se začne raziskovanje sociologov. »Toda zdi se mi«, pravi Olga Skalniková, »da je tudi v teh primerih proučevanje, kako živi industrijsko delavstvo, naloga etnologije. Nobena druga disciplina ne more tako nadrobno proučiti, kako živi delavstvo, kot etnologija še predvsem zato, ker ima le-ta opravka z živimi ljudmi in njihovimi realnimi stvaritvami.«⁷²

Prve pomanjkljivosti dotlej neobičajnega etnološkega raziskovalnega dela niso bile majhne. Večkrat je nastajala iz dozdevne etnološke raziskave nekakšna zgodovina delavskih stavk itd. Prave etnologije je bilo malo.⁷³ Ob nerazviti metodiki takih raziskav so načeli več stranpoti. Prva dela niso dala verne slike o življenju in kulturi delavskega razreda Češkoslovaške, kar se je od njih pričakovalo.⁷⁴ Ko so češkoslovaški etnologi upoštevali in popravljali napake, so težili k osnovnemu namenu, to je prikazu, kako se formira delavstvo, kako nastaja delavska kultura in se spreminjajo stare, tradicionalne kulture v drugačnih družbenoekonomskih razmerah. Dela so se lotili akademijski etnološki inštituti; pri posameznih raziskavah so sodelovali tudi zgodovinarji, folkloristi in drugi. Poleg vrste krajših individualnih del so postopno dozorela obsežna, v glavnem kolektivna dela, monografije posameznih rudarskih rajonov, »Banicka dedina Žakarovce«,⁷⁵ »Kladensko«,⁷⁶ in »Rosicko-Oslavansko«.⁷⁷

Posebno mesto glede marksistične metodološke usmeritve v etnološki vedi pripada seveda sovjetski etnologiji. Spričo enotne in tudi utrjene metodološke orientacije je zanimivo, da so sovjetski etnologi glede vključevanja sodobnega življenja v etnološke predmetne okvire izražali v posameznih obdobjih dokaj različne nazore. V tej zvezi je najprvo omeniti, da najdemo že v starejši ruski etnologiji celo praktična prizadevanja, da bi proučili sodobno in tudi mestno življenje. Medtem ko je n. pr.

⁷¹ Olga Skalniková, Die volkskundliche Erforschung von Industriegebieten in der CSSR. Demos I (1960), zv. 2, str. 148—151.

⁷² O. K. Skalniková, Etnografičeskoe izučenie byta rabočih v Česoslavakii. Sov. etnografija 1957, zv. 5, str. 146—151.

⁷³ Karel Fojtik, Iz opyta etnografičeskogo izučenia promyšlennyh oblastej v Česoslavakii. Sovet. etnografija 1957, zv. 3, str. 88—100.

⁷⁴ Isti, Aus den Ergebnissen der ethnographischen Forschungen im Rositz-Oslawaner Steinkohlenrevier. Acta ethnographica academiae scientiarum hungaricae 5 (1956), zv. 3—4, str. 313.

⁷⁵ Banicka dedina Žakarovce. Bratislava 1956.

⁷⁶ Kladensko. Život a kultura lidu v průmyslové oblasti. Praga 1959.

⁷⁷ Karel Fojtik — Oldřich Sirovátka, Rosicko-Oslavansko. Život a kultura lidu v kamenouhelném revíru. Praga 1961.

Pypin v svoji zgodovini ruske etnologije označil raziskovanje sodobnega življenja za zelo važno nalogo etnologov,⁷⁸ je knez Tenišev konec 19. stol. ustanovil celo privatni biro za etnološko proučevanje mestnega življenja.⁷⁹ Tudi v prvih zvezkih nove sovjetske etnološke revije, ki je pričela izhajati leta 1931, najdemo trditve, da je delavski način življenja v vsakem primeru ena osnovnih tem v delu sovjetskih etnologov. Ko začne etnolog proučevati najrazličnejše strani življenja v delovnem kolektivu, se s tem približa najzanimivejšemu vprašanju kako nastaja nov človek. Ob zaželeni naslonitvi na zgodovinski prikaz glede razvoja tovarn in podjetij so dosegli v tej smeri tudi nekaj praktičnih rezultatov. Med te lahko štejemo npr. delo, kako žive delavci trjohgorne tovarne,⁸⁰ v njem je podano vsakdanje življenje delavcev moskovskega tekstilnega podjetja v razdobju sto petintridesetih let. Ta smer pa je bila ob prevladovanju ljudi z drugačnimi koncepti za nekaj let potisnjena ob stran. Obstoj posebne etnološke znanstvene discipline s posebnim predmetom in posebno metodo dela je bil z marksističnega gledišča za nekatere docela odveč. Etnologija naj bi bila le pomožna disciplina, ki bi se ukvarjala s proučevanjem dorazredne družbene formacije in z analizo prežitkov.⁸¹ Vendar se je že v letih pred drugo vojsko pojavljala kritika, češ da je etnologija odtrgana od aktualnih vprašanj socialistične gradnje. »Sovjetskaja etnografija« je dobila tudi poseben razdelek o narodih Sovjetske zveze po oktobrski revoluciji. Kljub temu pa je bilo še v teh letih možno brati, da je v nasprotju z nacijo kot historiografsko kategorijo pleme kategorija etnologije. Tako se etnologija posveča prvenstveno proučevanju tistih družb, ki še niso postale narod. V okviru nacionalnih kultur pa se zanima za tiste pojave, ki so nastali v daljnji preteklosti, se pravi prežitke predkapitalističnih družbenoekonomskih formacij. Takšna naj bi bila razlaga marksistične etnologije, kakršna izhaja neposredno iz Marxovega nauka.⁸²

Diskusija o osnovnih usmeritvenih načelih etnološke vede se je takoj po vojski nadaljevala. Zmagali so etnologi, ki so zastopali stališče, da je dolžnost etnologije proučevati kulturo in življenje posameznih ljudstev na vseh etapah njihovega zgodovinskega razvoja od najstarejših obdobj do današnjih dni.⁸³ Utrjevanje tovrstne usmeritve srečujemo na vseh kasnejših posvetovanjih sovjetskih etnologov. Na njih so razvijali in vsakokrat posebej poudarjali teze, da sodi proučevanje sodobnega življenja med nalogami sovjetskih etnologov na prvo mesto. Resnejši ugovori tako izo-

⁷⁸ A. N. Pypin, *Istorija ruskoj etnografii*, knj. IV, Petrovgrad 1892, str. 456.

⁷⁹ Prim.: *Sovjetskaja etnografija*, 1955, zv. 1.

⁸⁰ S. Lapickaja, *Byt rabočih Trjohgornoj manufaktury*, Moskva 1935.

⁸¹ Prim.: N. M. Matorin, *Sovremennyj etap i zadači sovjetskoj etnografii*. *Sovjet. etnografija* 1931, zv. 1—2, str. 3—38; *Itogi vserossijskogo arheologo-etnografičeskogo soveščanija . . . Sovjet. etnografija* 1932, zv. 3, str. 3—14.

⁸² V. V. Struve, *Sovjetskaja etnografija i jejo perspektivy*. *Sovjet. etnografija* 1939, str. 3—9.

⁸³ I. I. Potehin, *Current Trends in Ethnography in the U. S. S. R. Man and Cultures*. Philadelphia 1960, str. 59—63; S. P. Tolstov, *Sorok let sovjetskoj etnografii*. *Sovjet. etnografija* 1957, šte. 5, str. 31—55.

blikovanim načelom se v glavnem niso pojavljali; nekateri nasprotujoči koncepti so bili dokaj osamljeni in izjemni.⁸⁴ Pač pa so precej pogoste kritične in samokritične misli v zvezi z uspehi proučevanja kolhoznega kmetstva in delavskih rajonov. Poleg ugotovitev, da zlasti proučevanje delavstva še ni dobilo zadovoljivega mesta med etnološkimi raziskavami,⁸⁵ da je ostalo vprašanje sodobnega razvoja sovjetskih mest zunaj konkretnih etnoloških obravnav,⁸⁶ sta večkrat omenjeni shematičnost in površnost tovrstnih del, kakor tudi neupravičeno olepševanje dejanskega stanja na proučevanem področju.⁸⁷ Tudi tipično sodobni in res novi pojavi so bili vsaj nekaj časa in pri nekaterih obdelavah zanemarjeni ob privajenem zavzemanju za stvari, ki so bile blizu staremu etnološkemu pojmovanju.⁸⁸ Med temeljne razloge za pomanjkljivosti pri proučevanju sodobnega življenja, še zlasti življenja delavcev v industrijskih centrih, štejejo sovjetski etnologi pomanjkanje trdnih metodoloških napotkov glede nalog tovrstnega proučevanja.⁸⁹

Kljub navedenim pomanjkljivostim in težavam v današnji sovjetski etnologiji vendarle najdemo vrsto nespornih metodoloških napotil, zanimivih tudi za naš problem. Predvsem: proučevanje delavstva in industrijskih naselij in mest sodi brez pomisleka v etnologijo. Tudi delavstvo je tvorec nacionalne kulture. Ker pa je glavni namen etnološke vede proučevanje ljudstva, ne gre delavskega razreda proučevati brez povezave z drugimi razredi in sloji. Prav tako ni mogoče obravnavati delavske kulture in delavskega življenja ločeno od zgodovinskega razvojnega procesa v celoti. Poznati je treba nadalje tudi formiranje delavskega razreda, njegovih političnih in družbenih organizacij, tudi tehniko in gospodarstvo industrije, v kateri so delavci zaposleni. Toda etnolog ne proučuje n. pr. ekonomiko proizvodnje. V njegovo pristojnost pa sodi ekonomski položaj delavcev, proračun njihovih družin. Etnolog praviloma ne raziskuje zgodovine delavskih organizacij, političnih strank, pač pa proučuje njihov vpliv na svetovno obzorje delavcev, na njihovo ideologijo itd. Tesna naslonitev na določen tok zgodovinskega razvoja, prepletanje etnološke

⁸⁴ Prim.: A. Peršič, O stat'e J. Ju. Stel'maha »K voprosu o predmete etnografičeskoj nauki«. Sovjet. etnografija 1954, zv. 4, str. 163/64.

⁸⁵ S. P. Tolstov, Itogi i perspektivy razvitija etnografičeskoj nauki v SSSR. Sovjet. etnografija 1956, zv. 3, str. 7/8.

⁸⁶ Prim.: Sovjet. etnografija 1958, zv. 5, str. 13; mestno življenje je bilo premalo upoštevano tudi v tekočem sedemletnem načrtu sovjetskih etnografov — »Osnovnye problemy etnografičeskih issledovanij v tekuščem semiletii. Sovjet. etnografija 1959, zv. 3, str. 5.

⁸⁷ Prim.: G. E. Markov, G. G. Gromov, Žurnal »Sovjetskaja etnografija« v 1953—1954 godah. Voprosy istorii 1955, šte. 7, str. 132—137; K itogam etnografičesko soveščanija 1956 goda. Sovjet. etnografija 1956, zv. 3, str. 3 sled.

⁸⁸ Prim.: A. I. Zalesskij, Ob izučeni byta rabočego klassa SSSR. Voprosy istorii 1955, šte. 5, str. 128/29.

⁸⁹ P. I. Kušner, Ob etnografičeskom izučeni socialističeskoj kul'tury i byta narodov SSSR. Sovjet. etnografija 1953, zv. 1, str. 17; V. Ju. Krupjanskaja, Nekotorye soobraženija po povodu etnografičeskogo izučenija rabočih. Acta ethnographica . . . 5 (1956), str. 317—329.

problematike s čisto historiografskimi vprašanji narekuje etnologom čim tesnejše sodelovanje z zgodovinarji. Pri proučevanju sodobnega življenja pa se etnologija srečuje tudi z vprašanji, ki zanimajo ekonomiste, agronome, arhitekta, zdravstvene delavce in druge. V zadnjem času postaja aktualno razmejevanje dela s sociologi. Etnološkim nalogam ustrezno sodelovanje z omenjenimi strokovnjaki je pogoj za uspešno delo na tem področju.⁹⁰

Število konkretnih raziskav delavske kulture in delavskega življenja po posameznih sovjetskih republikah je danes še vedno sorazmerno skromno. Dobro desetletje povojnega prizadevanja v tej smeri še ni nudilo kakšnih večjih rezultatov. Na osnovi občasnih poročil o izkušnjah in dosežkih nekaterih večjih in dolgotrajnejših raziskav npr. v Nižnjem Tagilu, ki jih vodi Vera Ju. **Krupjanskaja**, v Leningradu in drugod, pa je vendar možen sklep, da postajajo tovrstne raziskave v resnici vse važnejši sestavni del sovjetskih etnoloških proučevanj.⁹¹

Proučevanje delavske kulture in delavskega življenja je bolj ali manj postalo sestavni del etnoloških raziskovalnih nalog tudi v drugih socialističnih deželah. Na Poljskem se je za sodobnejše etnološke okvire zavzemal zlasti Kazimierz **Dobrowolski**, ki je kot vodja katedre za občo etnologijo in sociologijo že takoj po vojski organiziral raziskovanje procesa oblikovanja delavskega razreda in njegove kulture. Na tej osnovi ga je tudi zanimalo kako nastajata socialistična inteligenca in sodobno kmečko ter delavsko okolje.⁹² Živahno diskusijo so izzvale teze Dobrowolskega na metodološki konferenci poljske Akademije znanosti leta 1956. Tu se je zavzemal za razširitev tradicionalnih etnoloških predmetnih meja. Za cilj etnološkega dela je predlagal obdelavo zgodovine delovnega ljudstva v fevdalni, kapitalistični in socialistični družbi, pri tem pa je posebej na-

⁹⁰ V. Ju. Krupjanskaja, Nekotorye soobraženija . . . ; i s t a, Opyt etnografičeskogo izučenija ural'skih rabočih vtoroj poloviny XIX. veka. Sovjet. etnografija 1953, zv. 1, str. 64—87; i s t a, Problemy izučenija sovremennoj kul'tury i byta rabočih SSSR. Sovjet. etnografija 1963, zv. 4, str. 28—34; S. A. Tokarev, Etnografija narodov SSSR. Istoričeskie osnovy byta i kul'tury. Moskva 1958, str. 4—8; I. I. Potehin, Current Trends . . . ; Sovjet. etnografija 1957, zv. 1, str. 169.

⁹¹ Med doslej objavljena dela je n. pr. šteti: A. I. Robakidze, Nekotorye storony byta rabočih čiaturskoj margancevoj promyšlennosti. Tbilisi 1953; S. M. Abramzon, Prošloe i nastojaščee kirgizskih šahtjorov Kyzyl-Kija. Materialy k izučeniju byta kirgizskih rabočih. Sovjet. etnografija 1954, zv. 4, str. 58—78; Šihberdy Annaklyčev, Byt rabočih-neftjanikov Nebit-Daga i Kum-Daga. Istoriko-etnografičeskij očerk. Ašhabad 1961; in druga. Posebej je omeniti zanimivo gradivo iz zgodovine delovnih pogojev in načina življenja ruskega proletariata konec 19. in v zač. 20. stoletja, zbrano v okviru državnega zgodovinskega muzeja v Moskvi in publicirano v seriji »Trudy gosudar. istor. muzeja« pod naslovom »Istoriko-bytovye ekspedicii . . .«, Moskva 1953, 1955. Zdi se, da je šteti med doslej najbolj uspele obravnave sovjetskega delavskega življa nekatere kandidatske disertacije, branjene predvsem v Ukrajini.

⁹² Danuta Dobrowol'ska, Vladislav Kras'nevič, Etnografičeskie issledovani-ja sovremennoj kul'tury pol'skogo naroda krakovskimi učjonými. Sovjet. etnografija 1959, zv. 4, str. 102—109.

glasil proučevanje sodobnih problemov, še zlasti kulture delavskega razreda. Tudi je opozoril na tesno povezanost etnoloških in socioloških vprašanj. Njegova izvajanja je večina poljskih etnologov pozdravila; nekateri, med njimi K. Moszynski, Z. Biały, so se etnološkemu proučevanju v večjih mestih živečega delavstva uprli.⁹³ Vendar so za del današnje poljske etnologije nedvomno značilne tendence tesnejšega povezovanja etnologije z zgodovinskimi vedami, vključevanje preteklosti in sedanjosti v etnološke predmetne okvire ter razširitve raziskovalnega dela na etnologijo delavstva.⁹⁴

Proučevanje, kako živi industrijsko delavstvo, sodi med povsem nove in pomembne etnološke naloge tudi v DR Nemčiji. Tako meni n. pr. Heinz Kothe.⁹⁵ Zadržan pa je v tem pogledu marksistično usmerjen vzhodnonemški etnolog Wolfgang Steinitz. Predmet etnologije predstavljajo z marksističnega gledišča v Steinitzovi interpretaciji razredi delovnih ljudi. V 19. stol. so to v glavnem kmetje in rokodelci; za delavce pušča Steinitz iz dokaj nepojasnjenih razlogov vprašanje odprto. Ko Steinitz nakazuje problem tipičnosti, tipičnih oblik v življenju sodobnega delavskega razreda, se vprašuje: »Ali je ta razred predmet etnološkega proučevanja?« Takole pravi: »Moram odkrito priznati, da je tudi meni samemu to vprašanje premalo jasno. V sovjetski etnološki literaturi in v etnologiji drugih držav ljudskih demokracij, kjer se že razmeroma dolgo (tako pravi Steinitz leta 1953) ukvarjajo s tem vprašanjem, mi ni znano niti eno delo, kjer bi namesto programskih deklaracij nudili konkretno obdelavo o življenju delavcev v veliki tovarni.«⁹⁶

Po zatrevanju nekaterih madžarskih etnologov⁹⁷ je proučevanje življenja in kulture delavstva našlo ustrezno mesto tudi v okvirih madžarske etnologije. Od prvotnega zanimanja skoraj izključno za delavsko folkloro so etnološke raziskave kasneje razširili tudi na druge etnološke teme. V ta namen so osnovali tudi poseben delovni kolektiv. Posebna delovna skupnost se je zavzela tudi za proučevanje budimpeštanske vele mestne etnologije, pri čemer je bil dan poudarek še zlasti raziskovanju, kako živi industrijsko delavstvo, odnosu med kmečko in delavsko kulturo ter teoretičnim problemom.

⁹³ Edward Pietraszek, Etnograficzna konferencja metodologiczna. Demos 1 (1960), zv. 2, str. 126—129; Deutsches Jahrbuch für Volkskunde 5 (1959), zv. 1, str. 230—232.

⁹⁴ Prim.: Demos 1 (1960), zv. 2, str. 133—134.

⁹⁵ Heinz Kothe, Die vordringlichsten Aufgaben der Ethnographie in der DDR. Völkerforschung; Vorträge der Tagung für Völkerkunde an der Humboldt-Universität Berlin vom 25.—27. April 1952. Berlin 1954, str. 78—91.

⁹⁶ V. Štejnec, Nekotorye voprosy nemeckoj etnografii. Sovjet. etnografija 1955, zv. 2, str. 64.

⁹⁷ Prim.: Gyula Ortutay, Kleine ungarische Volkskunde. Budapest 1963, str. 23/24 in 224; Tekla Dömötör, Principal Problems of the Investigation on the Ethnography of the Industrial Working Class in Hungary. Acta ethnographica... 5 (1956), zv. 3—4, str. 332—351, ter »Bericht der Arbeitsgemeinschaft für die Forschung der Volkskunde von Gross-Budapest. Demos 1 (1960), zv. 2, str. 151—152.

Problemom delavske folklore dokaj posvečajo svoje sile romunski etnologi. Njihovo raziskovanje se razteza tudi na velika gradbišča, na delavska središča in na mesta.⁹⁸ V nasprotju z meščansko etnologijo se romunski marksistično usmerjeni etnologi ne omejujejo le na kmečko kulturo, temveč vidijo v socialistični ljudski kulturi lastnino delavskega razreda in delovnih kmetov.⁹⁹

Proučevanje sodobne kulture in sodobnega življenja so določili za svojo osnovno nalogo bolgarski etnologi. Raziskovanje zakonitosti glede razvoja socialistične kulture in osnovnih življenjskih manifestacij delavcev in zadržnikov, pota razvoja bolgarske družine, formiranje nove komunistične morale so osrednje teme bolgarske etnologije,¹⁰⁰ kakor je to običajno tudi za delovne programe etnoloških institucij večjega dela evropskega Vzhoda.

Kljub fragmentarnosti pričujočega pregleda, kakšen je odnos do industrializacije in urbanizacije v tujih nacionalnih etnologijah in pri nas, je vendarle mogoče ugotoviti, da obstoji v tem pogledu določena razlika. Tako rekoč v vseh omenjenih deželah posvečajo etnološkemu proučevanju sodobnega življenja in kulture ljudi iz industrijskih naselij in mest sorazmerno precejšnjo pozornost; etnološka veda slovenskih in drugih jugoslovanskih etnologov nasploh postaja v tem pogledu resnično izjema. Razlogi so seveda različni, tako tudi metodološka načela in cilji. Zaradi tega bi bilo zgrešeno prej nanizane postavke te ali one smeri enostavno prevzeti. Nobenega dvoma pa ni, da so tuje usmeritve tehtna spodbuda ali vsaj hvaležno gradivo za premislek, ali ne bi kazalo kreniti v smer, da bi proučevali industrijska naselja in mesta z etnološkega zornega kota tudi pri nas.

Ni namen tega sestavka, da bi nadrobneje utemeljeval potrebo, kako nujno je vključevanje neagrarnih naselij med naše raziskovalne naloge. Zgolj teoretično dokazovanje bi utegnilo biti za koga neprepričljivo. Določena metodološka usmeritev dopušča tudi skepsa glede upravičenosti etnološkega proučevanja industrijskih naselij in mest. O tem pričajo nekatera teoretična izvajanja pri nas, tudi na Nemškem, v Sovjetski zvezi in še kje. Vprašanje pa je, ali je tak odnos do delavske kulture in delavskega življenja z marksističnega vidika v resnici ustrezen. Sicer pa velja to tudi za vse druge metodološke vidike in smeri. Poglavitni razsodnik bo v tem pogledu prav gotovo raziskovalna praksa, kjer se lahko jasno pokaže moč in slabost določenega koncepta. Kolikor pa hoče naša etnologija ohraniti stik z družbenozgodovinskim tokom, je etnološko proučevanje industrijskih naselij in mest že objektivna nuja. Metodološki razlogi niso pri tem niti štet. Za delom nacionalnih etnologij smo v tem pogledu v zaostanku za kaki dve desetletji. Upajmo, da se ne bo to zaostajanje še povečalo.

⁹⁸ Mihail Pop, Problemele si perspectivale folkloristici noastre. Revista de Folklor 1 (1956), zv. 1—2, str. 9—35.

⁹⁹ Po poročilu Gottfrieda Habenichta v Demosu 1963, zv. 2, str. 131.

¹⁰⁰ B. Božikov, Etnografičeskij institut i muzej bolgarskoj akademij nauk za poslednie pjatnadcat' let (1944—1955 gg). Sovjet. etnografija 1960, zv. 1, str. 108—111.

ZUSAMMENFASSUNG

INDUSTRIALISIERUNG, URBANISIERUNG UND DER ETHNOLOGISCHE GESICHTSPUNKT

Das prozentuelle Sinken der Zahl jener Landbevölkerung, die von der Landarbeit lebt, und das dem entsprechende Anwachsen der Einwohnerzahl der industriellen Siedlungen und Städte bringt die Ethnologie in eine neue Lage. Es ist nämlich das Dilemma entstanden, ob man die bisherigen ethnologischen Sachrahmen beibehalten soll, oder ob man sich angesichts der veränderten sozialen Struktur auch neue Aufgaben auferlegen soll. Dieser Artikel fasst zusammen die bisherigen Lösungen dieses Problems in der slowenischen bzw. jugoslawischen ethnologischen Theorie und Praxis, in den hauptsächlichsten Zügen aber auch in anderen nationalen Ethnologien.

Für die slowenische Ethnologie und die jugoslawische Ethnologie im allgemeinen muss festgestellt werden, dass sie die Lebensweise und Kultur der Einwohner der gegenwärtigen Stadt- und Industriesiedlungen sozusagen ganz bei Seite lässt. Theoretische Bezeichnungen, die wenigstens mittelbar die neuen Forschungsaufgaben anzeigen, kommen einstweilen nur sehr vereinzelt vor. Die Forschungspraxis bleibt ohne derartige Erfahrungen. Eine andere Situation konnte in mehreren anderen nationalen Ethnologien festgestellt werden, so in der amerikanischen kulturellen Anthropologie, unter den englischen sozialen Anthropologen sowie in der schwedischen, deutschen, schweizerischen und österreichischen ethnologischen Theorie und Praxis. Der Problematik der Arbeiterkultur widmen einen beträchtlichen Teil ihrer Kräfte die tschechischen, slowakischen und sowjetischen Ethnologen, doch auch die Polen, Ungarn, Rumänen und Bulgaren. Natürlich können dabei die methodologischen Grundsätze und Ziele der sich mit dem gegenwärtigen Leben befassenden Forschungen recht verschiedenartig sein. Die Anregungen jedoch, die aus diesen und ähnlichen ethnologischen Orientierungen ausgehen, ist nicht zu unterschätzen.